

Jak komunikować się i pracować z dziećmi, w stosunku do których stosowane są środki alternatywne wobec detencji?

Materiały szkoleniowe dotyczące środków alternatywnych wobec detencji dzieci będących migrantami

Międzynarodowa Komisja Prawników (International Commission of Jurists) – organizacja zrzeszająca 60 wybitnych sędziów i prawników ze wszystkich regionów świata – działa na rzecz promocji i ochrony praw człowieka poprzez stosowanie zasady praworządności, a także wykorzystuje unikalną wiedzę i doświadczenie zawodowe swoich członków w celu rozwijania i wzmocnienia krajowych i międzynarodowych systemów wymiaru sprawiedliwości. Utworzona w 1952 r. i działająca na pięciu kontynentach Międzynarodowa Komisja Prawników dąży do zagwarantowania stopniowego rozwoju i skutecznego wdrażania międzynarodowych praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego, zabezpieczenia realizacji praw obywatelskich, kulturalnych, gospodarczych, politycznych i społecznych, zagwarantowania przestrzegania zasady rozdziału władzy oraz zagwarantowania niezawisłości sądownictwa i niezależności zawodów prawniczych.

® **Jak komunikować się i pracować z dziećmi, w stosunku do których stosowane są środki alternatywne wobec detencji?** - Materiały szkoleniowe dotyczące środków alternatywnych wobec detencji dzieci będących migrantami

© Copyright International Commission of Jurists, kwiecień 2022

Międzynarodowa Komisja Prawników zezwala na bezpłatne powielanie fragmentów swoich publikacji pod warunkiem wskazania swojego autorstwa oraz przesłania kopii publikacji zawierającej dany fragment do siedziby głównej ICJ na następujący adres:

International Commission of Jurists
Rue des Buis 3
P.O. Box 1270
1211 Geneva 1, Switzerland
t: +41 22 979 38 00
www.icj.org

Niniejsza publikacja obejmująca materiały szkoleniowe jest finansowana z Funduszu Azylu, Migracji i Integracji Unii Europejskiej. Treść niniejszych materiałów szkoleniowych odzwierciedla wyłącznie poglądy autorów, za które ponoszą wyłączną odpowiedzialność. Komisja Europejska nie ponosi jakiegokolwiek odpowiedzialności za wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Jak komunikować się i pracować z dziećmi, w stosunku do których stosowane są środki alternatywne wobec detencji?

Materiały szkoleniowe dotyczące środków alternatywnych wobec detencji dzieci będących migrantami

International Commission of Jurists – European Institutions (ICJ-EI)
Hungarian Helsinki Committee (HHC)
Associazione per gli Studi Giuridici sull’Immigrazione (ASGI)
aditus Foundation (aditus)
Greek Council for Refugees (GCR)
Helsinki Foundation for Human Rights (HFHR)
Defence for Children International, Belgium (DCI)
Foundation for Access to Rights, Bulgaria (FAR)

Kwiecień 2022

Jak komunikować się i pracować z dziećmi, w stosunku do których stosowane są środki alternatywne wobec detencji?

Projekt CADRE - Kwiecień 2022

Spis treści

I. Zasady ogólne	6
II. Wyznaczenie celów komunikacji	6
III. Jak komunikować się z dzieckiem: praktyczne wskazówki i przykłady	9
3.1. Zadbaj o obecność rzetelnego tłumacza ustnego	11
3.2. Miej świadomość roli mediatora kulturowego	11
3.3. Dopasuj sposób porozumiewania się z dzieckiem do jego płci	11
3.4. Charakterystyka osób przeprowadzających rozmowy z dziećmi	11
3.5. Alternatywne metody komunikacji i zestawy narzędzi do kreatywnej komunikacji	13
3.6. Komunikacja dostosowana do potrzeb dzieci: język i metody	13
3.7. Czynniki tworzące środowisko dostosowane do potrzeb dzieci	19
3.8. Zachowanie poufności	20
3.9. Szczegółowe wskazówki dla prawników i sędziów w zakresie informacji dotyczących dzieci i komunikacji z dziećmi będącymi migrantami uczestniczącymi w początkowych etapach postępowania sądowego i administracyjnego	20

Niniejszy moduł szkoleniowy stanowi część serii materiałów edukacyjnych dotyczących ochrony praw dzieci będących migrantami, w stosunku do których zostały (albo mogą zostać) zastosowane środki alternatywne wobec detencji. Stanowi on praktyczne źródło informacji uzupełniające III moduł szkoleniowy poświęcony prawu do bycia wysłuchanym. Moduł IV dostarcza funkcjonariuszom policji, organom państwowym, tłumaczom ustnym, opiekunom zastępczym, pracownikom socjalnym, sędziom, prawnikom, wolontariuszom i innym osobom wiedzy o tym, jak najlepiej porozumiewać się z dziećmi. Wskazuje też istotne kwestie etyczne, o których należy pamiętać.

I. Zasady ogólne

Dzieci będące migrantami są przede wszystkim dziećmi

Podczas komunikowania się z dziećmi będącymi migrantami i uchodźcami praktycy (w tym przedstawiciele organów państwowych, prawnicy, pracownicy socjalni lub opiekunowie zastępczy) powinni traktować je przede wszystkim jak dzieci, co oznacza, że należy zagwarantować im wszelkie prawa przysługujące dzieciom na mocy prawa międzynarodowego, niezależnie od ich statusu imigracyjnego.¹ Między innymi prawo do bycia wysłuchanym na mocy art. 12 Konwencji o Prawach Dziecka (KoPD) (patrz III moduł szkoleniowy i poniższą część 3. poświęcono „modelowi partycypacyjnemu”).

Nadrzędny interes dziecka

Dostosowane do potrzeb dzieci informowanie i komunikowanie się jest istotnym elementem podejścia opartego na potrzebie realizacji „nadrzędnego interesu dziecka”, które należy zawsze stosować w procedurach dotyczących dzieci. We wszystkich działaniach dotyczących dzieci, w tym dzieci będących migrantami, najważniejszą kwestią będzie „najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka” (art. 3 KoPD). Nadrzędny interes (dobro) dziecka jest najważniejszym składnikiem praw podmiotowych dziecka oraz podstawową zasadą interpretacyjno-prawną.² Określenie nadrzędnego interesu dziecka musi opierać się na ocenie wszystkich elementów dobra dziecka w konkretnej sytuacji.

Komunikacja dostosowana do potrzeb dzieci i aktywne uczestnictwo

Komunikacja dostosowana do potrzeb dzieci z pewnością ma wpływ na zdolność dzieci do aktywnego uczestnictwa w procedurach, które ich dotyczą, w tym w procedurach obejmujących środki alternatywne wobec detencji stosowane w kontekście imigracyjnym. Ocena i określenie nadrzędnego interesu dziecka wymaga uczestnictwa dziecka. **Przy określaniu dobra dziecka należy wziąć pod uwagę jego poglądy.** Poglądy dziecka muszą być traktowane z należytą uwagą.³

Dostosowanie komunikacji do indywidualnej sytuacji

Przekazywanie informacji w sposób dostosowany do potrzeb dzieci wiąże się z koniecznością **dostosowania tych informacji do wieku, stopnia dojrzałości, języka, płci i kultury dziecka.**⁴ Należy wziąć pod uwagę indywidualną sytuację dziecka, a komunikację należy dostosować do osobistej charakterystyki dziecka. Aby komunikacja była prowadzona w sposób dostosowany do potrzeb dzieci, praktycy muszą całościowo ocenić sytuację faktyczną i przyjąć podejście wolne od powziętych z góry osądów. **Wiek i stopień dojrzałości dziecka, postrzegane w świetle rozwijających się umiejętności, powinny być brane pod uwagę przy określaniu zarówno treści informacji, jak i werbalnych lub niewerbalnych sposobów ich przekazywania.**⁵

II. Wyznaczenie celów komunikacji

Należy określić metody i treść komunikacji dostosowanej do potrzeb dzieci w kontekście nadrzędnego interesu dziecka. Wszyscy uczestnicy komunikacji powinni być również świadomi głównych celów, jakie należy osiągnąć w ramach postępowania z udziałem dziecka-migranta, w tym procedur związanych z zastosowaniem środków alternatywnych wobec detencji.

¹ Wspólny komentarz ogólny nr 3 (2017) Komitetu ds. Ochrony Praw Wszystkich Pracowników Migrujących i Członków Ich Rodzin oraz nr 22 (2017) Komitetu Praw Dziecka w sprawie ogólnych zasad dotyczących praw człowieka przysługujących dzieciom w kontekście migracji międzynarodowej, CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22, 16 listopada 2017 r.

Komitet Praw Dziecka ONZ, Komentarz ogólny nr 14 w sprawie przysługującego dziecku prawa do uznawania jego dobra za kwestię nadrzędną (art. 3 ust. 1 KoPD), UN Doc. CRC/C/GC/14, (29 maja 2013 r.).

Komentarz ogólny KPD nr 12 (2009) o prawie dziecka do bycia wysłuchanym, CRC/C/GC/12, pkt 44.

Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom przyjęte w dniu 17 listopada 2010 r., wytyczna nr 2.

Komentarz ogólny KPD nr 24 dotyczący praw dziecka w systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach nieletnich, CRC/C/GC/24, pkt 18. Rada Europy, How to Convey Child Friendly Information to Children in Migration (Jak przekazywać w odpowiedni sposób informacje dzieciom migrującym?), 2018, s. 12, dokument dostępny pod adresem: <https://rm.coe.int/how-to-convey-child-friendly-information-to-children-in-migration-a-ha/1680902f91>.

Podejmując decyzję o zastosowaniu środka detencyjnego lub innych rozwiązań opiekuńczych albo środków alternatywnych wobec detencji:

- uczestnicy komunikacji powinni uznać, że pozbawienie wolności nigdy nie służy realizacji nadrzędnego interesu dziecka;
- wybór środków, które mają być zastosowane zamiast środków detencyjnych, również powinien być dokonany zgodnie z zasadą nadrzędnego interesu dziecka.

W trakcie przeprowadzania oceny sytuacji, **należy wziąć pod uwagę szereg elementów:**

a) **tożsamość i wiek** dziecka (zwłaszcza w odniesieniu do dzieci bez opieki),

EUAA, Poradnik praktyczny: ocena wieku, 2018:

„Przed rozpatrzeniem wniosku o objęcie ochroną międzynarodową dziecko musi uzyskać wszystkie istotne informacje w sposób dostosowany do jego potrzeb i w języku, który jest w stanie zrozumieć. Przed przystąpieniem do oceny należy upewnić się, że dziecko rozumie przekazywane mu informacje. Informacje takie powinny być udzielane bezpłatnie; należy udzielić odpowiedzi na pytania zadawane przez wnioskodawcę lub jego opiekuna bądź przedstawiciela. Niezwykle ważne jest, aby upewnić się, że wnioskodawca rozumie proces, cel i konsekwencje (np. może je opisać własnymi słowami). Niektórzy wnioskodawcy mogą nie mieć odwagi zadawać pytań ze względu na swój wiek, uwarunkowania kulturowe lub stan psychiczny. Wykorzystanie materiałów dostosowanych do potrzeb dzieci lub dopasowanych do szczególnych potrzeb konkretnej osoby może pomóc wnioskodawcy lepiej zrozumieć proces; jednak w praktyce kluczowe znaczenie dla pomyślnego zakończenia procesu mają umiejętności oraz empatyczna i życzliwa postawa osoby udzielającej informacji. W trakcie procesu przekazywanie informacji musi odbywać się systematycznie, a okoliczności przekazania informacji (czas i miejsce, osoba przekazująca, itp.) powinny być w odpowiedni sposób udokumentowane. Przekazywane informacje powinny obejmować co najmniej następujące elementy:

- wskazanie, że istnieją wątpliwości co do wieku wnioskodawcy, oraz przyczyn tych wątpliwości;
- wzmiankę o możliwości orientacyjnego ustalenia wieku w ramach procedury oceny wieku, która może obejmować badanie lekarskie, o ile wnioskodawca wyrazi na to zgodę;
- informacje na temat metody i procesu (jakie metody są stosowane, dlaczego preferowane są określone szczególne metody, dokładność i inwazyjność metody, wpływ określonej metody itp.);
- należy odnieść się do wątpliwości i obaw, a systematyczne dostarczanie informacji oraz dobre zrozumienie procesu i jego celów mają zasadnicze znaczenie dla łatwiejszego uzyskania zgody;
- prawa i obowiązki związane z procesem (konsekwencje nie mogą być nadmiernie niekorzystne, w przeciwnym razie wpłynęłyby negatywnie na możliwość uzyskania zgody wnioskodawcy);
- wskazanie prawa do odmowy poddania się badaniu lekarskiemu i jej konsekwencji;
- wzmiankę o możliwości zakwestionowania wyników oceny wieku;
- opis kolejnych czynności, które należy podjąć.⁶

b) **warunki zdrowotne** lub fizyczne lub psychiczne słabości lub schorzenia, które stwarzałyby poważne ryzyko dla zdrowia lub dobrostanu w przypadku detencji danej osoby. **Słabości mogą nie być wyraźnie widoczne**, dlatego należy zebrać informacje ogólne na temat dziecka i jego losów zadając delikatne i pełne szacunku pytania.

c) historię społeczną dziecka, przyczyny jego migracji i **ryzyka występujące w przypadku powrotu**, opisanie których umożliwi ocenę ryzyka naruszenia zasady non-refoulement oraz przesłanek ubiegania się o azyl.

UNHCR, Wytyczne i procedury dotyczące postępowania z dziećmi bez opieki ubiegającymi się o azyl, 1997:

Rozmowy wstępne. Rozmowy wstępne przeprowadzane z dziećmi bez opieki w celu zebrania danych personalizacyjnych i informacji o historii społecznej powinny odbywać się natychmiast po przybyciu i w sposób odpowiedni do wieku. Informacje te powinny być okresowo aktualizowane. Ma to zasadnicze znaczenie dla późniejszych działań mających na celu określenie statusu dziecka i propagowanie trwałych rozwiązań. Poza ogólnymi danymi personalizacyjnymi dziecka, pożądane jest odnotowanie następujących informacji dodatkowych:

a) informacji na temat rodziny (w kraju pochodzenia i poza nim),

⁶ Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu (European Asylum Support Office, EUAA) jest agencją UE, która wspiera Unię w obszarze wspólnego europejskiego systemu azylowego. Głównym celem niniejszej publikacji jest dostarczenie państwom członkowskim UE wskazówek dotyczących uwzględniania nadrzędnego interesu dziecka przy określaniu potrzeby przeprowadzenia oceny wieku, a także przy opracowywaniu i przeprowadzaniu procedur oceny wieku z zastosowaniem holistycznego i multidyscyplinarnego podejścia, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb i okoliczności dotyczących konkretnej osoby.

- b) informacji o ważnych dla dziecka osobach spoza rodziny,
- c) okoliczności odnalezienia / ustalenia tożsamości dziecka,
- d) informacji dotyczących oddzielenia dziecka od rodziny,
- e) informacji o życiu dziecka w okresie przed oddzieleniem i po oddzieleniu,
- f) informacji o stanie zdrowia dziecka i wchodzących w zakres wywiadu lekarskiego,
- g) informacji o wykształceniu (formalnym i nieformalnym),
- h) informacji na temat aktualnych ustaleń dotyczących opieki,
- i) informacji o życzeniach dziecka i jego planach na przyszłość,
- j) wstępnej oceny rozwoju psychicznego i emocjonalnego dziecka oraz stopnia jego dojrzałości,
- k) oceny wieku.

UNHCR, Ogólne wytyczne dotyczące rozmów z dziećmi ubiegającymi się o azyl, 1995 [...]

- O procedurze [ustalania statusu uchodźcy] należy poinformować dzieci, które są wystarczająco dorosłe, aby zrozumieć, co oznacza ustalenie statusu uchodźcy. Przekazanie takiej informacji obejmuje wskazanie, na jakim etapie procesu się znajdują i jakie decyzje zostały dotychczas podjęte.
- Ponieważ niepewność może prowadzić do niepotrzebnego niepokoju i obaw, przekazywanie rzetelnych informacji dziecku będącemu uchodźcą jest ważne nie tylko dlatego, że umożliwia mu zignorowanie niesprawdzonych pogłosek, ale również dlatego, iż dzięki wiarygodnym informacjom małoletni pozna konsekwencje procedury uchodźczej i będzie mógł przyjąć realistyczne oczekiwania [co do jej efektu].
- Jeżeli małoletni bez opieki przybywa w ramach napływu licznej grupy uchodźców, w odniesieniu do członków której dokonano uprawdopodobnienia istnienia u nich statusu uchodźcy, każde dziecko należące do tej grupy powinno automatycznie otrzymać status uchodźcy.
- W rozmowie z dzieckiem-wnioskodawcą należy podkreślić znaczenie podania przez nie prawdziwych i jak najbardziej rzetelnych informacji, a także zaakcentować, że nie ma „dobrej” lub „złej” odpowiedzi na zadawane pytania [...].
- Należy używać prostszego języka i poświęcać więcej czasu na nawiązanie przyjaznej relacji z dzieckiem oraz na rozwijanie relacji bazującej na zaufaniu. Podczas rozmowy, dziecko należy zachęcać do zadawania pytań [...].
- Osoba przeprowadzająca rozmowę musi umieć rozpoznać moment, w którym dziecko nie jest już dłużej w stanie kontynuować rozmowy. Jeżeli u dziecka pojawią się nieustępujące oznaki niepokoju, należy zrobić przerwę w rozmowie bądź też przenieść ją na później.
- Rozmowę należy zakończyć dyskusją na temat bardziej zwyczajnych bieżących wydarzeń, co przywróci poczucie bezpieczeństwa. Po rozmowie dziecko będzie potrzebowało czasu na odzyskanie zdolności radzenia sobie z sytuacją (np. rozmowy nie powinny być przeprowadzane w czasie, w którym dziecko sypia, jeżeli to możliwe, rozmowy nie powinny być prowadzone w godzinach zajęć szkolnych).

d) okoliczności wskazujące na to, że dziecko jest **ofiara handlu ludźmi**.

RE, Jak przekazywać dzieciom migrującym informacje dostosowane do ich potrzeb. Podręcznik dla specjalistów pracujących „na pierwszej linii”, 2018, s. 33:

Ofiary handlu ludźmi

Dziecko będące ofiarą handlu ludźmi może zachowywać się w nieoczekiwany sposób, ponieważ boi się swoich prześladowców. Może to sprawić, że przy pierwszym spotkaniu dzieci takie będą wydawać się mniej podatne na zagrożenia.

Należy wziąć pod uwagę, w jaki sposób sytuacja dziecka wpływa na informacje, które należy mu przekazać, oraz na odbiór informacji (dziecko może nie skorzystać z przekazanej mu porady, ponieważ jest ofiarą handlu ludźmi).

Należy zastanowić się, jakie informacje mogą być przydatne dla dziecka, które myśli o ucieczce w przyszłości (powiedz mu, czym jest handel ludźmi, z jakiej ochrony mogą skorzystać itp.) – takie informacje mogą umożliwić dziecku wyjście z sytuacji, w której się znajduje.

Można posłużyć się przykładem opowiadając o sytuacji fikcyjnej lub pośrednio związanej z sytuacją dziecka z użyciem mowy zależnej i pytań, aby zmniejszyć poziom poczucia wiktymizacji u dziecka.

e) Poważne ryzyko naruszenia zobowiązań ustanowionych na mocy prawnomiędzynarodowych norm ochrony praw człowieka, w tym wynikających z EKPC, MPPOiP, Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur lub KoPD bądź też innych traktatowych zobowiązań dotyczących ochrony praw człowieka, które uzasadniałoby **złożenie wniosku do Europejskiego Trybunału Praw Czło-**

wieka o zastosowanie środków tymczasowych na mocy art. 39 Regulaminu Trybunału lub skierowanie wniosku o zastosowanie środków tymczasowych do Komitetu Praw Człowieka ONZ, Komitetu Praw Dziecka ONZ lub innego organu traktatowego ONZ.

Rozmowa z dzieckiem musi zostać przeprowadzona przez **wykwalfikowanych specjalistów**, którzy posiadają odpowiednią wiedzę na temat psychologicznych, emocjonalnych i fizycznych zachowań dzieci. **Wykwalfikowani specjaliści muszą zawsze towarzyszyć funkcjonariuszom straży granicznej i policji.**

Oprócz zbierania wszystkich istotnych informacji komunikacja powinna również służyć **pouczeniu dzieci o przysługujących im prawach**⁷ w tym o prawie do ubiegania się o azyl oraz prawach procesowych, **takich jak prawo dziecka do bycia wysłuchanym oraz do wyrażania własnych poglądów w toku postępowania**.⁸

Wymienione powyżej elementy **muszą być wzięte pod uwagę niezwłocznie po przybyciu dziecka na granicę, a także podczas kolejnych czynności.** Po przybyciu dzieci powinny uzyskać dostęp do informacji, pomocy prawnej, przeszkolonych tłumaczy ustnych i doradców. Jeżeli wymienione elementy (wiek, historia osoby, w tym powody uznania potrzeby zastosowania jednej z postaci ochrony, stan zdrowia, słabości, okoliczności wskazujące na to, że dziecko jest ofiarą handlu ludźmi) nie zostały uwzględnione w momencie przybycia, praktycy, którzy wchodzą w interakcje z dzieckiem w trakcie kolejnych czynności (opiekun zastępczy, prawnik, sędzia, urzędnicy), muszą być świadomi ich istnienia i odpowiednio zwracać na nie uwagę.

Dzieci wobec których zastosowano detencję bądź środki przymusu

Chociaż detencja administracyjna dzieci będących migrantami nigdy nie powinna być stosowana ze względu na jej niezgodność z zasadą realizacji nadrzędnego interesu dziecka, w praktyce organy i specjaliści mogą być zaangażowani w komunikację z dziećmi poddanymi detencji lub znajdującymi się w sytuacji, w której alternatywne środki przymusu stosowane są wobec ich rodziców.

W takich przypadkach należy pamiętać o tym, że:

- dziecko nie popełniło przestępstwa i **nie powinno być uznawane za przestępcę lub odczuwać sankcje karne. Należy poinformować daną osobę o przyczynach zastosowania detencji bądź innych środków przymusu (art. 5 ust. 1 EKPC),**
- dziecko **ma prawo do skorzystania z pomocy** opiekuna prawnego i prawnika,
- dziecko bez opieki ma prawo do przebywania w bezpiecznej przestrzeni, bez kontaktu z nieznanymi mu osobami dorosłymi, które nie są z nim spokrewnione,
- dziecko, któremu towarzyszą członkowie rodziny, ma prawo do pozostania z nimi w miejscu przeznaczonym dla rodzin,
- dziecko **ma prawo zaskarżyć** zastosowany przeciwko niemu środek przymusu i wystąpić o zastosowanie łagodniejszego środka (art. 5 ust. 4 EKPC).

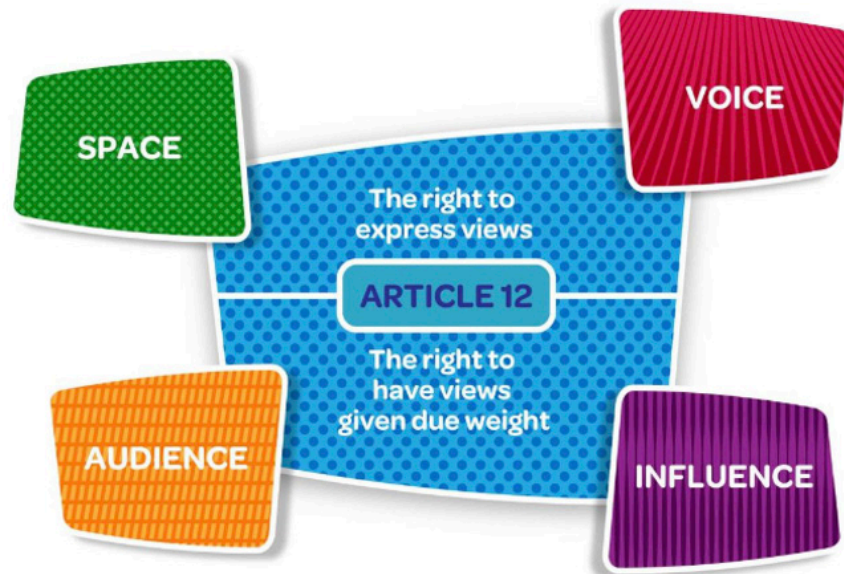
III. Jak komunikować się z dzieckiem: praktyczne wskazówki i przykłady

Wymienione poniżej wskazówki praktyczne stanowią przydatne narzędzie służące realizacji celów związanych z komunikacją z dzieckiem będącym migrantem w ramach procedury związanej ze stosowaniem detencji lub środka alternatywnego wobec detencji.

Model ten opiera się na czterech elementach – odbiorcach (ang. audience), głosie (voice), przestrzeni (space) i wpływie (influence) – które odzwierciedlają model partycypacyjny opracowany w ramach irlandzkiej Krajowej strategii udziału dzieci w procesie decyzyjnym jako metodę konceptualizacji prawa do bycia wysłuchanym wynikającego z art. 12 KoPD.

⁷ Rada Europy, Jak przekazywać dzieciom migrującym informacje dostosowane do ich potrzeb, Podręcznik dla specjalistów pracujących „na pierwszej linii”, 2018.

⁸ Art. 12 Konwencji o Prawach Dziecka (KoPD); art. 24 ust. 1 Karty praw podstawowych UE.

This model provides a way of conceptualising Article 12 of the UNCRC which is intended to focus educational decision-makers on the distinct, albeit interrelated, elements of the provision. The four elements have a rational chronological order:

- **SPACE:** Children must be given safe, inclusive opportunities to form and express their view
- **VOICE:** Children must be facilitated to express their view
- **AUDIENCE:** The view must be listened to.
- **INFLUENCE:** The view must be acted upon, as appropriate.

Figure 2 Lundy's Voice Model Checklist for Participation as included in Ireland's National Strategy on Children and Young People's Participation in Decision-Making 2015-2020⁶

Zgodnie z „modelem partycypacyjnym” dzieci muszą mieć zapewnione bezpieczne środowisko, w którym zostaną wysłuchane i będą mogły wyrażać swoje poglądy, oraz mieć zagwarantowane, że ich opinie i doświadczenia będą traktowane poważnie przy podejmowaniu wszelkich decyzji lub działań przez władze publiczne.

3.1. Zadbaj o obecność rzetelnego tłumacza ustnego

Dzieci muszą mieć **możliwość komunikowania się w języku, który rozumieją i w którym potrafią się bez problemu porozumiewać**. Wszystkie informacje należy przetłumaczyć, a wszystkie rozmowy muszą odbywać się w obecności tłumacza.⁹

RE, Jak przekazywać dzieciom migrującym informacje dostosowane do ich potrzeb. Podręcznik dla specjalistów pracujących „na pierwszej linii”, 2018, s. 19:

Praktyczne wskazówki dotyczące budowania zaufania przy udziale tłumaczy:

1. Sprawdź, czy dziecko i tłumacz rozumieją się nawzajem.
2. Zaczynaj od wyjaśnienia, kim jesteś i jakie jest zadanie tłumacza.
3. Upewnij się, że dziecko rozumie, że tłumacz nie powinien go oceniać i że nie wolno mu opowiadać innym członkom społeczności dziecka o szczegółach rozmowy.
4. Pozwól dziecku wybrać, czy tłumaczeniem ma zająć się kobieta czy mężczyzna.

- We wszystkich kontaktach z dziećmi będącymi migrantami **bardzo istotne jest, aby zapewnić obecność tłumacza ustnego lub mediatora kulturowego, który mówi w języku ojczystym dziecka**, nawet w przypadku, gdy dziecko jest w stanie porozumieć się w języku kraju, do którego przybyło. Rozmowy związane z oceną wieku i stosowaniem środków przymusu mogą być dla dziecka istotnym źródłem stresu: **umiejętność porozumiewania się w języku ojczystym dziecka sprawia, że czuje się ono bardziej komfortowo i mniej się boi**, szczególnie w przypadkach, gdy musi rekonstruować traumatyczne przeżycia.

3.2 Miej świadomość roli mediatora kulturowego

Mediator kulturowy może odegrać ważną rolę, ponieważ bariery często dotyczą nie tylko języka, ale również kwestii kulturowych. **Mediatorzy kulturowi mogą okazać się niezwykle pomocni w pokonywaniu barier komunikacyjnych**, ponieważ dziecko będące migrantem może mieć trudności ze zrozumieniem poszczególnych aspektów procedury w sytuacji, gdy nie jest zaznajomione z kontekstem kulturowym kraju, do którego przybyło i w którym jest przyjmowane. Jednocześnie może okazać się, że osoba przeprowadzająca rozmowę będzie musiała przyjąć punkt widzenia dziecka i przezwyciężyć uprzedzenia kulturowe dotyczące kraju, do którego dziecko przybyło, co jest możliwe tylko dzięki mediacji kulturowej.

Mediator ma również decydujący wpływ na to, czy małoletni w pełni zrozumie przysługujące mu prawa i będzie umiał z nich korzystać (nie może jednak zastąpić prawnika, a dostęp do pomocy prawnej musi być zapewniony w każdym przypadku). Na przykład, należy rozważyć, w jakim stopniu kontekst kulturowy dziecka wpłynie na jego zdolność do zrozumienia pojęcia porady prawnej oraz pojęcia porady bezpłatnej w momencie jej udzielenia (w tym w jakim stopniu dziecko może uważać, że bezpłatna porada może być niskiej jakości).¹⁰

3.3. Dopasuj sposób porozumiewania się z dzieckiem do jego płci

Wszyscy uczestnicy procesu komunikacji z dziećmi muszą upewnić się, że dziecko otrzymuje informacje odpowiednie dla jego płci. Komunikacja może bazować na różnych metodach w zależności od płci osoby, a rola dziecka – na przykład w rodzinie lub społeczności – może się zmieniać w zależności od jego płci. Specjaliści mogą uznać, że muszą komunikować się z dziewczętami i chłopcami przy użyciu odmiennych metod w zależności od wieku i kultury dziecka oraz treści przekazywanych informacji.¹¹

3.4. Charakterystyka osób przeprowadzających rozmowy z dziećmi

W trakcie postępowania sądowego i pozasądowego osoby przeprowadzające rozmowę powinny być

⁹ Coram Children’s Legal Centre (Londyn), Unlocking Children’s Rights: Strengthening the capacity of professionals in the EU to fulfil the rights of vulnerable children (Uwalniając prawa dziecka: wzmacnianie zdolności specjalistów w UE do przestrzegania praw dzieci wymagających szczególnej ochrony), materiały dostępne na stronie: <https://www.ucc.ie/en/childlawclinic/ourwork/fullstory-715703-en.html>.

¹⁰ RE, How to Convey Child Friendly Information to Children in Migration (Jak przekazywać w odpowiedni sposób informacje dzieciom migrującym?), 2018, s. 101.

świadome swojego zachowania, podejścia i sposobu zadawania dziecku pytań. Osoba przeprowadzająca wywiad powinna dążyć do rozwijania **opierającej się na zaufaniu i szacunku relacji z dzieckiem**. Ważne jest, aby dziecko rozumiało rolę każdej z rozmawiających z nim osób, w tym, aby wiedziało, kto jest policjantem lub funkcjonariuszem straży granicznej, sędzią, prawnikiem, opiekunem zastępczym; równie istotne jest, aby nie mylić tych ról.

Relacje z dzieckiem i budowanie zaufania. Przykłady dobrych praktyk (ECRE)¹²

W **Hiszpanii** prawnik doradzający organizacji pozarządowej stwierdził, że dostosowuje długość spotkania i jego treść do nastroju i sytuacji dziecka. Jeżeli jest to konieczne z punktu widzenia budowania zaufania i skutecznego przekazywania informacji, stara się zorganizować kilka spotkań. Inni prawnicy współpracujący z organizacjami pozarządowymi odnotowali, że starają się dostosować spotkania do poziomu dojrzałości dziecka.

Prawniki, z którym przeprowadzono wywiad w **Wielkiej Brytanii**, wskazał, że dobry prawnik próbowałby spotkać się z dzieckiem nawet pięciokrotnie w celu uzyskania jego pełnego oświadczenia, zyskując zaufanie dziecka i czas na nawiązanie relacji. Prawnicy stwierdzili, że starają się, aby ich spotkania z dziećmi nie trwały dłużej niż dwie godziny. Jeden z brytyjskich prawników wspomniał również, że dobrą praktyką w ramach przygotowań do rozprawy odwoławczej jest zorganizowanie spotkania pełnomocnika procesowego (barristera) z dzieckiem w celu omówienia sprawy. Prawniki ten dodał jednak, że nie zdarza się to często w praktyce.

W Linzu w **Austrii** pierwsze spotkanie z dzieckiem zazwyczaj odbywa się około dwóch tygodni po jego przybyciu do ośrodka opiekuńczego dla nieletnich. W czasie spotkania omawiane są zadania prawnika dziecka i procedura azylowa. Głównym celem pierwszego spotkania jest nawiązanie dobrej relacji z dzieckiem i budowanie zaufania. Dzieci otrzymują dane kontaktowe swoich prawników i są zachęcane do kontaktu z nimi w dowolnym momencie w godzinach pracy. Wizyty umawiane są na bieżąco, w razie potrzeby niekiedy na następny dzień. W Wiedniu dzieci bez opieki mogą wnioskować o dodatkowe spotkania z prawnikiem w celu przygotowania się do rozmowy z urzędnikiem Agencji Azylowej. Zapytani prawnicy stwierdzili, że dostosowują sposób prowadzenia spotkań i komunikacji do potrzeb poszczególnych dzieci, które reprezentują.

Jedna z **belgijskich** prawniczek specjalizujących się w sprawach dotyczących dzieci bez opieki wspomniała, że jeżeli w toku postępowania azylowego sprawa rozpatrywana jest w postępowaniu odwoławczym, spotyka się z dzieckiem cztery do sześciu razy, ale w razie potrzeby organizuje również dodatkowe spotkania w związku z oceną wieku, nowymi informacjami lub w przypadku zmiany sytuacji dziecka.

Pożądane kompetencje osób przeprowadzających rozmowę z dzieckiem:¹³

- > gotowość do poświęcenia czasu na rozwijanie relacji z dzieckiem
- > umiejętność słuchania tego, co mówi dziecko i wejścia z nim w dialog
- > zdolność szanowania indywidualności dziecka i zrozumienia specyfiki jego wieku i kręgu kulturowego
- > świadomość tego, że niektóre dzieci mogą postrzegać prawnika jako osobę dorosłą, która może zapewnić im bezpieczeństwo, a nie tylko jako prawnika
- > świadomość tego, że niektóre dzieci zaniebawane lub wykorzystywane mogą być bardziej zainteresowane tym, aby ich prawnik uchronił je przed dalszą wiktymizacją, niż tym, żeby zachował informacje o wiktymizacji w tajemnicy
- > umiejętność prowadzenia rozmowy w uspokajającym i przyjaznym tonie
- > świadomość tego, że dzieci nie będą w stanie zeznawać tak samo precyzyjnie, jak dorośli
- > zdolność należytego zwracania uwagi na komunikację niewerbalną
- > zdolność do powstrzymywania się od wymuszania podawania przez dziecko konkretnych informacji w sytuacji, w której widać, że dziecko okazuje dyskomfort, połączona z dążeniem do zrozumienia sytuacji dziecka poprzez formułowanie pytań z prośbą o opisanie przez dziecko swoich uczuć

Zachowania, których pełnomocnicy i osoby przeprowadzające rozmowę z dzieckiem, powinny unikać:

- > ciągła nieobecność lub pośpiech

¹² Right to Justice: Quality Legal Assistance for Unaccompanied Children, comparative report (Prawo do sprawiedliwości: dobrej jakości pomoc prawna dla dzieci bez opieki, raport porównawczy), ECRE 2014, s. 72 [http://www.asylum-lawdatabase.eu/sites/www.asylum-lawdatabase.eu/files/aldfiles/ECRE%20Comparative_Report_Right_to_Justice.pdf](http://www.asylumlawdatabase.eu/sites/www.asylum-lawdatabase.eu/files/aldfiles/ECRE%20Comparative_Report_Right_to_Justice.pdf).

¹³ Cechy podano za: Chaplan, Janet A., "Youth Perspectives on Lawyers' Ethics: A Report on Seven Interviews" (Opinie młodzieży na temat etyki adwokackiej: Raport z siedmiu wywiadów), Fordham Law Review 64(1763), marzec 1996. Autorka badania należy do Sekcji Grupy Zadaniowej ds. Sporów Sądowych dotyczących Dzieci Amerykańskiej Rady Adwokackiej (American Bar Association), a wcześniej pełniła funkcję opiekuna zastępczego w kancelarii Lawyers For Children, Inc. W ramach wspomnianego badania zbadała udział znajdujących się w niekorzystnej sytuacji klientów w postępowaniach sądowych z perspektywy etyki prawniczej. W ramach badania przeprowadziła szereg wywiadów z dziećmi, dzięki którym można uzyskać konkretny obraz postrzegania przez nich ich kontaktów z prawnikami.

- > sposób bycia, który charakteryzuje się brakiem życzliwości i troski oraz który nie wzbudza zaufania
- > stosowanie zawężającej techniki prowadzenia rozmowy, która nie pozwala na kontekstualizację doświadczeń dziecka i pomija inne okoliczności wpływające na dziecko

Słuchanie: metody okazywania uwagi

- > **Niewerbalne:** skinienia głową, odpowiedni wyraz twarzy, kontakt wzrokowy, ogólny język ciała
- > **Werbalne:** pozytywne dźwięki, ton głosu, pytania otwarte i zamknięte, parafrazowanie, podsumowanie, refleksja zwrotna

3.5. Alternatywne metody komunikacji i zestawy narzędzi do kreatywnej komunikacji

W stosownych przypadkach należy stosować alternatywne i kreatywne metody komunikacji, korzystając ze wsparcia doświadczonych specjalistów.

Przykłady alternatywnych metod komunikacji

- > Znaki i symbole.
- > Znaki i symbole Makaton (uznawane na całym świecie znaki ręczne). <https://www.makaton.org/>
- > Systemy komunikacji obrazkowej: <http://www.pecs-unitedkingdom.com/>

Zestawy narzędzi do kreatywnej komunikacji

- > Dzieci mogą zostać poproszone o odgrywanie ról: w rolę ich samych, członków ich rodziny, zwierząt domowych i specjalistów wcielią się inni ludzie, guziki lub kamienie. Można poprosić dziecko, żeby powiedziało kto jest dla niego ważny poprzez ustalenie, jak blisko lub daleko mają od niego znajdować się inni ludzie i inne dzieci, co umożliwi odtworzenie przeszłych lub bieżących wydarzeń.
- > Dzieci mogą często opowiadać o sprawach, których nie mogą lub nie chcą wyrazić słowami, za pomocą materiałów przeznaczonych do zabawy. Dzieci mogą rysować obrazki przedstawiające rodzinę i szkołę, robić modele lub robić „maski uczuć”.
- > Do rozmowy o uczuciach lub odczuciach z małym dzieckiem można wykorzystać kukiełki lub miękkie zabawki. Dzieci mogą również używać ich samodzielnie do odtwarzania wydarzeń lub wyjaśniania tego, co czują w danej chwili.
- > Także przedmioty przeznaczone do zabawy mogą pomóc w odwróceniu uwagi dziecka i sprawić, że dziecko poczuje się swobodnie.
- > Bajki, rymowanki i wierszyki: dzieci mogą odtwarzać swoje historie przy użyciu papieru lub długopisu. Mogą pisać wierszyki lub rymowanki o swoich uczuciach. Małe dzieci mogą dostać bajki o konkretnych tematach, które pozwolą im lepiej zrozumieć temat wojny, migracji, śmierci, opieki zastępczej i inne kwestie.
- > Pomoce wizualne: karty ze zdjęciami domu, szkoły, szczególnych okazji (urodziny, święta) oraz radosne, smutne i zagniewane buźki do wyrażania uczuć;
- > Sprzęt komputerowy: dzieci i młodzież mogą używać tabletów i komputerów do tworzenia własnych informacji o dotyczących je problemach, które następnie zaprezentują specjalistom.

3.6. Komunikacja dostosowana do potrzeb dzieci: język i metody.

Podczas rozmów z dziećmi należy stosować konkretne praktyczne metody zadawania pytań, co umożliwi stworzenie dziecku odpowiednich warunków i zmniejszenie stresu związanego z sytuacją. Osoby przeprowadzające rozmowę powinny być świadome doboru słów i sposobu zadawania pytań.

- > Wyjaśnij, że **dziecko może powiedzieć „nie wiem” lub „nie pamiętam”**, i nie musi poczuwać się do obowiązku udzielenia odpowiedzi.
- > Daj **dzieciom czas na odpowiedź** bez okazywania pośpiechu.
- > **Używaj prostego języka**, unikaj terminów technicznych i żargonu, którego dzieci prawdopodobnie nie rozumieją; dostosuj język do wieku i stopnia dojrzałości dziecka.
- > Zadawaj **pojedyncze pytania** i unikaj zdań wielokrotnie złożonych.
- > Unikaj zadawania pytań w pytaniach, pytań naprowadzających i podwójnych przeczeń.
- > **Nie powtarzaj w kółko tego samego pytania**, ponieważ może to zmylić dziecko i sprawić, że będzie myśleć, że popełniło błąd.
- > Nie używaj agresywnego, konfrontacyjnego lub poniżającego języka.
- > Unikaj pytań, które dotyczą ocen porównawczych, ponieważ dzieci mogą mieć z tym trudności lub odmiennie postrzegać różne kwestie (np. co to znaczy duży, mały, szybki, wolny).
- > Bądź wyczulony na język, posługując się którym może być dla dziecka trudne (np. język dotyczący seksualności lub części ciała).
- > Zachowaj ostrożność przy poruszaniu drażliwych tematów, np. traumatycznych przeżyć, informacji o rodzicach.

- > Nie zakładaj: jeśli jakieś założenie przychodzi ci do głowy, poproś dziecko o potwierdzenie twojego wyobrażenia i sposobu rozumienia sytuacji.
- > Monitoruj udział dziecka i **zaproponuj dodatkowe przerwy, jeśli dziecko jest zaniepokojone lub zmęczone.**
- > Miej świadomość tego, że konieczne może być wypowiedanie się „przez” osobę wspierającą, np. opiekuna zastępczego, rodzica, krewnego lub bliskiego znajomego.

A. Komunikacja i zadawanie pytań: przykład dobrej praktyki¹⁴

- Osoba, z którą przeprowadzono wywiad: dwunastoletni chłopiec z Indii
- Osoba prowadząca wywiad: funkcjonariusz organu administracyjnego odpowiedzialny za podjęcie decyzji w przedmiocie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej
- Osoba obecna podczas przesłuchania: tłumacz języka pendzabskiego, opiekun zastępczy i prawnik dziecka
- Wywiad rozpoczął się o godzinie 8.50, a zakończył o godzinie 10.15.

„P: Dzień dobry, **chciałbym zacząć od sprawdzenia, czy się dobrze rozumiemy.** A więc mówimy po pendzabsku. Czy możesz potwierdzić, że jest to język, którym chcesz się posługiwać podczas rozmowy?

O: Tak.

P: **Czy możesz potwierdzić, że dobrze rozumiesz tłumacza i dobrze się czujesz w jego obecności?** Jeżeli nie, to czy istnieją różnice w akcencie i słownictwie, które mogłyby utrudniać zrozumienie tego, o czym rozmawiacie?

O: Doskonale się rozumiemy.

[Wnioskodawca otrzymuje krótkie i uproszczone pouczenie dostosowane do jego osobistego profilu i poziomu dojrzałości]

P: **Czy zrozumiałeś moje wyjaśnienia?**

O: Tak.

P: **Czy chcesz mnie o coś zapytać, zanim zaczniemy rozmowę?**

A: Nie.

P: Daj mi znać, jeżeli później będziesz chciał o coś zapytać.

O: OK.

P: **Teraz zadam Ci kilka pytań, aby lepiej cię poznać...** Zapytam o to, gdzie mieszkasz, o twoją rodzinę, o szkołę i tego typu rzeczy, dzięki czemu będę mógł uzyskać wstępne informacje o twojej sytuacji osobistej przed wyjazdem z Indii. Zaczynamy! Czy możesz mi powiedzieć, gdzie dokładnie się urodziłeś?

A: [...]

P: Czy przez cały czas mieszkałeś w tym samym miejscu?

O: Tak.

P: Możesz mi powiedzieć, gdzie dokładnie był twój dom?

O: W domu byłem ja, mój ojciec, moja siostra...

P: A twoja mamusia?

O: Nie. Pracowała w [...].

P: Możesz powiedzieć mi, jak wyglądał twój dom w [niezrozumiałe]?

O: Miał 2 piętra, mieszkaliśmy na górze, w trypokojowym domu. Mieliśmy kuchnię, pokój dzienny i jeden pokój do spania dla wszystkich. [...]

P: Czym zajmował się twój ojciec?

O: Sprzedawał owoce i inne rzeczy.

P: Miał sklep?

O: Czasami malował też domy.

P: A twoja mama?

O: Wcześniej pracowała w banku, a potem zmieniła pracę, ale nie wiem, która

[...]

P: Możesz mi opowiedzieć o szkole?

O: Nazywała się [...], to była szkoła katolicka i chodziłem do czwartej klasy szkoły podstawowej.

P: Uczyli was księża czy zakonnice?

O: Tak.

P: Byli dobrzy i mili?

O: Nie za bardzo.

P: Dlaczego odpowiedziałeś na to pytanie w taki sposób?

O: Bo bili mnie, kiedy robiłem błędy.

P: W jaki sposób?

O: Kijem.

P: Często się to zdarzało?

A: Tak.

¹⁴ Poniższa transkrypcja rozmowy stanowi fragment wywiadu przeprowadzonego przez organ administracyjny właściwy do rozpatrywania wniosków o azyl w jednym z państw członkowskich uczestniczących w projekcie CADRE. Tym samym poniższy przykład zaczerpnięto z prawdziwej sprawy.

P: Czy twój brat i siostra są starsi czy młodsi od ciebie?
O: Starsi – moja siostra ma prawie 17 lat, mój brat 14.
[...]
P: Ty i twoi rodzice jesteście katolikami, tak?
A: Tak.
P: Pamiętasz, dlaczego twoja rodzina zdecydowała się wyjechać z Indii?
O: Mamy dług. Czasami ktoś przychodził i żądał pieniędzy. Ale nie mieliśmy [pieniędzy], bo w Indiach nie płacą za dużo.
P: Więc ktoś przychodził i nie dawał ci spokoju?
O: Nie jedna osoba. Dużo [...].
P: Opowiedziałeś mi o tej pełnej przygód podróży, którą zakończyłeś tutaj. Chciałbym ci teraz zadać kilka pytań na temat twojego życia w Indiach. Po pierwsze, powiedz mi, z kim miałeś lepsze relacje – z matką czy z ojcem?
A: Z matką...
P: Z ojcem trochę mniej?
O: Takie sobie.
P: Dlaczego?
A: Tata się upijał i bił nas, gdy robiliśmy coś nie tak. Mama nas broniła.
P: Tak zawsze było? Czy też coś się stało i zaczął się złościć?
O: Kiedy byliśmy mali to się nie zdarzało.
P: Czy wiesz, czy coś go rozzłościło?
O: Nie wiem.
P: Jak było między twoją matką i twoim ojcem? Dobrze się dogadywali?
O: Nie za dobrze.
P: Dlaczego? Możesz nam to lepiej wyjaśnić?
O: Moja matka miała przyjaciela, dla którego pracowała, mojego ojca i przyjaciółkę, ale nic nie zrobiła
[...].
P: To pytanie może ci się wydać dość dziwne: wyobraź sobie, że wracasz do Indii, jak myślisz, jak by to wyglądało? Byłoby fajnie?
O: Teraz tam nikogo nie ma.
P: Gdybyś mógł, chciałbyś wrócić z całą rodziną?
O: Nie. Wciąż musimy zwrócić pieniądze. Wciąż mamy dług.
P: Boisz się tych ludzi?
O: Tak.
P: Chciałbyś ponownie spotkać się z ojcem?
O: Nie mogę wrócić do Indii.
P: A jeżeli to stanie się na przykład we Francji?
O: Chciałbym zostać z całą rodziną
[...].

Powyższa rozmowa jest dobrym przykładem zastosowania podanych tu wskazówek między innymi z uwagi na:

- > krótkie i proste pytania, adekwatne do wieku dziecka.
- > wykazanie zainteresowania udziałem i wkładem dziecka.
- > nienaleganie na podanie niepokojących dziecko szczegółów.
- > zwrócenie uwagi na emocje i reakcje dziecka podczas rozmowy.
- > krótki czas rozmowy (zaledwie godzina i 25 minut, w tym przerwy).

B. Komunikacja i zadawanie pytań: przykład złej praktyki¹⁵

- Osoba, z którą przeprowadzono wywiad: osiemnastolatek z Gambii, którego procedura rozpoczęła się, gdy był dzieckiem. Kilka miesięcy przed wywiadem skończył 18 lat, natomiast wniosek o azyl polityczny złożył w czasie, gdy był dzieckiem. Powinien więc być traktowany jak dziecko, ponieważ opóźnienie w procedurze ochrony międzynarodowej było od niego niezależne.
- Osoba prowadząca wywiad: funkcjonariusz organu administracyjnego odpowiedzialny za podjęcie decyzji w przedmiocie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej
- Osoba obecna podczas przesłuchania: tłumacz języka pular, opiekun zastępczy i prawnik dziecka.
- Wywiad odbył się w ciągu dwóch dni. Pierwszego dnia rozpoczął się o godzinie 10.00 i zakończył o godzinie 18.40. Drugiego dnia rozpoczął się o godzinie 10.30, a zakończył o godzinie 13.50. **Wywiad trwał tym samym w sumie około 11 godzin, z uwzględnieniem przerw trwających łącznie półtorej godziny.**

"[...]"

P: Teraz zadam Ci kilka pytań, aby lepiej zrozumieć, gdzie mieszkałeś, zapytam o twoją rodzinę, pracę i o wszystko inne, a także chcę uzyskać wstępne informacje o tym jaka była twoja sytu-

- acja osobista zanim zdecydowałeś się opuścić kraj. Gdzie się urodziłeś?
- O: W Farafenni, w pobliżu granicy z Senegalem.
- P: Czy mieszkałeś tam przez cały czas?
- O: Tak.
- P: Więc twoim miejscem pochodzenia jest Gambia. Czy masz obywatelstwo gambijskie?
- O: Tak, bo tam się urodziłem i dorastałem. Może miałem akt urodzenia, ale nigdy go nie widziałem.
- P: Czy są jakieś inne kraje, których obywatelstwo możesz posiadać lub czy masz szczególny więzy z jakimiś innymi krajami z powodów osobistych lub rodzinnych?
- A: Moi rodzice pochodzą z Gwinei.
- P: Czy chodziłeś w Gambii do szkoły?
- O: Tak, chodziłem do szkoły przez 8 lat.
- P: Czy pracowałeś w Gambii?
- O: Nie, nigdy.
- P: Opowiedz mi o swojej rodzinie.
- O: Nie pamiętam moich rodziców zbyt dobrze, bo zmarli, gdy byłem mały. Mieszkałem z siostrą i wujkiem (bratem matki). Wcześniej z siostrą mieszkaliśmy z matką, ale potem umarła i przeprowadziliśmy się do domu wujka. Moja siostra (starsza) powiedziała mi, że mój ojciec umarł pierwszy, a niedługo później moja matka. Nie pamiętam też, kiedy przeprowadziliśmy się do domu wujka, ale moja siostra powiedziała mi, że ożenił się, gdy miałem 4 lub 5 lat i wtedy już tam byliśmy. Moja siostra zdecydowała, że musimy się do niego przeprowadzić po śmierci matki. Nie jestem żonaty i nie mam dzieci.
- P: Utrzymujesz kontakt z krewnymi w Gambii?
- O: Większość z nich jest w Gwinei. Nigdy tam nie byłem i nigdy ich nie spotkałem. Nie rozmawiam z nikim, z wyjątkiem kilku znajomych mieszkających w Gambii, przez telefon komórkowy. Moja siostra zmarła w Libii, gdzie przyjechaliśmy razem. Nie rozmawiałem już z wujkiem odkąd opuściłem mój kraj.
- P: Czy należysz do jakiejś konkretnej grupy etnicznej, plemienia, klanu lub kasty?
- A: Jestem Fulaninem.
- P: Czy poza językiem pular, znasz inne języki?
- O: Wolof, lepiej niż pular. Rozumiem też trochę mandinka i po angielsku. Uczę się włoskiego. Dobrze cię rozumiem, kiedy do mnie mówisz.
- P: Jakie jest twoje wyznanie?
- O: Jestem muzułmaninem.
- P: Teraz poproszę cię o opowiedzenie, własnymi słowami, o powodach, dla których opuściliście swój kraj. Postaram ci się nie przerywać, chyba że to będzie konieczne, żeby lepiej zrozumieć to, o czym mówisz. Dlaczego wyjechałeś z kraju?
- O: Po śmierci matki przeprowadziliśmy się z siostrą do domu wujka. Na początku stosunki między nami były dobre i wszyscy dobrze się dogadywaliśmy. Problemy zaczęły się, gdy się ożenił, bo jego żona ma dwójkę własnych dzieci. Byłem mniej więcej w tym samym wieku, co jej dzieci, ale miałem lepsze stopnie w szkole. Ich matka była z tego powodu bardzo rozczarowana i złościła się na mnie. [...] Mówiła mojej siostrze, że nie dbała o naszą matkę, gdy była chora, tylko po to, żeby ją obrazić. Mój wujek bił mnie tylko wtedy, gdy zasłużyłem, ale jego żona robiła to często i bez żadnego powodu. Było takie miejsce w Senegal, niedaleko naszej wsi, zwane [...], moja siostra wyjechała tam do pracy, żeby zebrać pieniądze na wyjazd z kraju. Kiedy miałem 9 czy 10 lat, żona wujka wylała na mnie garnek pełen gorącej wody. Tego dnia było chłodno na dworze, a ja gotowałem wodę, żeby wziąć prysznic; jeśli ich synowie zrobiliby to samo, nic by nie powiedziała, ale tego dnia to byłem ja, więc bardzo się zdenerwowała i wylała na mnie gorącą wodę. Tak mnie to zaskoczyło i przestraszyło, że nie mogłem się ruszyć. Płakałam. Już więcej mnie nie tknęła. Przyszli sąsiedzi i zabrali mnie do szpitala. Spędziłem tam kilka dni. Moja siostra była cały czas ze mną, wujek mnie odwiedzał, ale jego żona nie. Mój wujek wiedział, że to jego żona mi to zrobiła, ale nic jej nie powiedział. Powiedział mi, że bym był cierpliwy. Kiedy wypuścili mnie ze szpitala, moja siostra nie miała jeszcze wystarczająco dużo pieniędzy, żeby wyjechać z kraju, więc zostaliśmy w Gambii do końca 2016 roku; miałem wtedy 15 lat. Nie rozmawiałem z wujkiem o naszych planach. Moja siostra podjęła decyzję o wyjeździe [...]. Wyjechaliśmy z Gambii i przeprowadziliśmy się do Kaolack w Senegal. Tam kupiliśmy bilet do Bamako w Mali [...]. Potem dostaliśmy się do Niamey w Nigrze, a stamtąd do Agadez [...]. Wyjeżdżaliśmy z Agadez w trzech pickupach, każdy przewoził 33 osoby. Podróż przez pustynię trwała dwa tygodnie – upalne dni i zimne noce. Nasza woda smakowała jak paliwo, bo trzymaliśmy je w zbiornikach z benzyną. Każdej nocy kierowcy zabierali ze sobą kobiety, moją siostrę też. Kiedy spaliśmy, nie zdejmowaliśmy butów, bo było tak zimno, że gdyby odcięto ci palce, nie poczułbyś żadnego bólu. [...] Dotarliśmy do Gatron w Libii, a następnie przejechaliśmy przez Beniwalid i dotarliśmy do Sabraty. Ja i moja siostra zostaliśmy rozdzieleni: mnie zabrali do obozu Sabrata 1, a moją siostrę do obozu Sabrata 2. Przybyliśmy z siostrą do Sabraty w lutym 2017 roku, spędziłem tam kilka miesięcy, ponieważ nie dało się

¹⁵ The transcript of the interview is an extract of an interview conducted by the administrative authority competent for examining asylum claims of one of the Member States participating in CADRE project. Thus, the example is taken from a real case.

łatwo stamtąd wyjechać. Opuściłem Sabratę 2 lipca 2017 roku i dotarłem do Reggio Calabria.

Wywiad został przerwany o godz. 15.20 i ponownie rozpoczęty o 16.05

- P: Opisałeś powody, dla których wyjechałeś ze swojego kraju. Teraz chciałbym, żebyś mi powiedział, z jakimi problemami musiałbyś się zmierzyć w przypadku powrotu.
- O: Obawiam się, że mogę być źle traktowany w taki sam sposób, jak wcześniej, bo bili mnie zarówno mój wujek, jak i jego żona. Wylała na mnie gorącą wodę i jeśli wrócę, może spotkać mnie coś gorszego.
- P: Czy są jakieś inne powody uzasadniające Twoją decyzję o wyjeździe?
- O: Ciężko pracowałem żeby się tu zintegrować, chodziłem na kursy, uczyłem się języka i nie chcę tego wszystkiego zostawić. Poznałem mojego opiekuna ponad rok temu i bardzo mi pomogła. Nie chcę zostawić tego wszystkiego i wrócić do tego samego bałaganu, co wcześniej.
- P: Porozmawiajmy teraz o pochodzeniu twoich rodziców, bo powiedziałeś, że oboje pochodzą z Gwinei. Co możesz dodać w tej kwestii?
- O: Wszystko, co wiem, opowiedziała mi siostra. I jeśli dodam coś więcej, to skłamię, bo oboje zmarli, gdy byłem bardzo młody.
- P: Czego dowiedziałeś się na ich temat i na temat ich migracji? To znaczy o ich przyjeździe do Gambii, dlaczego przenieśli się z Gwinei...
- O: Nie wiem, dlaczego przenieśli się z Gwinei do Gambii. Wiem tylko, że nie urodzili się w Gambii, a w Gwinei. Teraz w Gambii mieszka wielu Fulanów takich jak ja, przyjeżdżających z Gwinei tak, jak moi rodzice. Kilku moich znajomych żartowało ze mnie mówiąc, że nie jestem ani z Gambii ani z Gwinei.
- P: Ta Komisja wie, że obywatelstwo Gambii można uzyskać, jeśli ma się co najmniej jednego rodzica z Gambii. Musimy wiedzieć, na jakiej podstawie twierdzisz, że jesteś obywatelem Gambii. Czy kiedykolwiek powiedziano Ci, że twoi rodzice dostali obywatelstwo gambijskie (przez nadanie obywatelstwa lub w inny sposób)?
- O: To prawda, że moi rodzice pochodzili z Gwinei, a ja się urodziłem i dorastałem w Gambii. Może to, co mi mówisz, jest prawdą i nie jestem obywatelem Gambii, ale nie wiem, czy kiedykolwiek miałem gambijski akt urodzenia. Nigdy go nie widziałem. Może nigdy go nie miałem.
- P: Czy wiesz, że twoi rodzice mieli gambijski paszport lub inne gambijskie dokumenty?
- O: Nie wiem. Wiem tylko, że mój wujek robił interesy między Gambią a Gwineą.
- P: Czy ktoś ci powiedział, że twoi rodzice byli obywatelami Gambii?
- O: Nie wiem [nic], poza tym, że mój ojciec tak długo mieszkał w Gambii.
- P: Skąd o tym wiesz?
- O: Siostra mi powiedziała.
- P: Co dokładnie powiedziała ci siostra?
- O: Powiedziała mi, że mój ojciec wiele lat mieszkał w Gambii i że przyjechał tam przed moją matką.
- P: Coś jeszcze?
- O: Kazał mojej matce przyjechać do Gambii, a potem tam zostali.
- P: Czy myślisz, że możesz dostać kopię swoich gambijskich dokumentów i przedstawić je Komisji, nawet w późniejszym terminie, na przykład, twojego aktu urodzenia?
- O: Nie, bo nie wiem, kogo o to poprosić. W Gambii mam tylko kilku znajomych i wujka, który nawet nie wiedział, że zdecydowałem się na opuszczenie kraju. Nie odzywał się do mnie od tego czasu. Jeśli moi znajomi mogliby je zdobyć, to może mógłbym ci je dać, ale jeżeli nie, to naprawdę nie wiem, jak bym mógł to zrobić.
- P: Myślisz, że możesz uzyskać dokumenty swoich rodziców, niekoniecznie teraz, później?
- O: Jak mógłbym je zdobyć? Gdybym miał kontakt z jakimiś krewnymi w Gambii, to może mógłbym.
- P: Masz krewnych w Gwinei?
- O: Nigdy tam nie byłem i nigdy ich nie spotkałem. Jak mogliby mi wysłać dokumenty moich rodziców?
- P: Teraz chciałbym się skupić na twoich relacjach rodzinnych. Zacznijmy od twojej siostry. Powiedz, jak ją zapamiętałeś.
- O: Była 4-5 lat starsza ode mnie. Też była małą dziewczynką, kiedy zmarła moja matka. To ona zbierała pieniądze na nasz wyjazd z Gambii i umarła w Sabracie, ale zanim tam przyjechalismy, była bardzo zmęczona, bo na pustyni kierowcy zatrzymali się, zmusili nas do zejścia z pickupów i zabrali ze sobą tylko kobiety.
- P: Rozumiem. Ale chciałbym, żebyś mi opowiedział, jak to było, kiedy mieszkaliście razem w domu...
- O: Ona też chodziła do szkoły. Nigdy się nie kłóciliśmy. To ona się mną zajmowała.
- P: Ile lat mieszkaliście razem pod jednym dachem?
- O: Odkąd byłem małym dzieckiem aż do przyjazdu do Sabraty.
- P: Ile lat, mniej więcej?
- O: Około 16. Mieszkaliśmy razem przed śmiercią matki i zostaliśmy rozdzieleni w Sabracie.
- P: Czy możesz powiedzieć mi coś więcej, w końcu spędziliście razem 16 lat? Jeśli nie masz nic przeciwko temu, powiedz mi, jak wyglądała, lub podaj mi inne informacje.

- O: Miała na imię Kadiatou, była 4-5 lat starsza ode mnie. Nie potrafię powiedzieć, jak wyglądały nasze stosunki przed śmiercią matki, bo byłem zbyt młody. Ale po śmierci matki opiekowała się mną tak, jakby była moją matką. I znalazła pracę z powodu problemów, które mieliśmy w domu wujka. Chodziła przez jakiś czas do szkoły, ale potem przerwała naukę, żeby zaopiekować się naszą matką, kiedy zachorowała. Postanowiła zebrać pieniądze na naszą wspólną ucieczkę po zdarzeniu z gorącą wodą i udało nam się uciec pod koniec 2016 roku.
- P: Czy jest coś jeszcze, co chciałbyś mi powiedzieć o swojej siostrze, ponieważ [jak sam powiedziałeś,] „opiekowała się mną tak, jakby była moją matką”?
- O: To ona mnie uczyła.
- P: Na co chorowała twoja matka? Chciałbyś mi opowiedzieć co wiesz albo co słyszałeś na ten temat?
- O: Nie wiem, jak się nazywała ta choroba, wiem tylko to, że ta choroba ją zabrała [...].
- P: Porozmawiajmy o twoim wujku. Powiedz mi, kim była ta osoba i jakiego rodzaju relacja was łączyła.
- O: Dopóki się nie ożenił, nie było problemów. Kiedy się ożenił, jego żona przyprowadziła dwóch synów w tym samym wieku. Słyszałem też, że później mieli razem dziecko. Robił interesy między Gambia i Gwineą, a czasem przebywał w Gwinei ze względów zawodowych, a potem wracał do Gambii. Nie jestem w stanie powiedzieć o nim nic więcej, bo nie znam go dobrze.
- P: Jak opisałbyś jego wygląd?
- O: Ma na imię Thierno, jest wysoki i ma jaśniejszą skórę ode mnie. Zanim się ożenił dobrze się dogadywaliśmy i karał mnie tylko po to, żeby mnie czegoś nauczyć. Poważne problemy zaczęły się po jego ślubie, bo bał się żony.
- P: Czy możesz mi powiedzieć coś więcej o jego osobowości?
- O: Tak osobiście, to nie miał nic do mnie. Kiedy sprawiał mi kłopoty, to była wina jego żony. W każdym razie był osobą z otwartą głową. Jego żona chciała być tylko z nim, swoimi synami i z nikim innym.
- P: Jak długo mieszkaliście z wujkiem w jego domu?
- O: Od śmierci matki, do czasu wyjazdu w 2016 roku.
- P: Ile lat, mniej więcej?
- O: Trochę więcej niż 10, nie pamiętam dokładnie, kiedy się do niego przeprowadziliśmy.
- P: Czy możesz powiedzieć mi coś więcej, np. jakiegoś szczegółu dotyczącego jego wyglądu, w końcu spędziliście razem 10 lat?
- O: To prawda, że długo razem mieszkaliśmy, ale on często wyjeżdżał do pracy, a ja byłem bardzo mały. Nie znam go tak dobrze jak moją siostrę [...].
- P: Porozmawiajmy o żonie twojego wujka. Powiedz, jak ją zapamiętałeś.
- O: Pobrali się, gdy miałem 4-5 lat, ona już wtedy miała dzieci. Tylko mnie biła i karała.
- P: Jak wyglądała relacja łącząca cię z tą kobietą?
- O: Była zła, bo dawałem sobie lepiej radę w szkole niż jej synowie. Cały czas mnie karała, aż do incydentu z gorącą wodą. Od tamtego momentu wiedziałem, że ucierpiałbym bardziej, gdybym tam został.
- P: Opisz mi dokładnie, jak ta kobieta zachowywała się wobec ciebie.
- O: Obrażała mnie mówiąc, że jestem głupi. Biła mnie. Byłem małym dzieckiem i lubiłem grać w piłkę, ale za każdym razem, gdy chciałem pograć z przyjaciółmi, zmuszała mnie do pracy w domu. Podobnie, kiedy odrabiałem lekcje, przerywała mi i kazała zrobić coś innego [...].
- P: Jak opisałbyś jej wygląd, ale nie tylko?
- O: Zachowywała się źle i bardzo mi dokuczała. Nie mogę powiedzieć nic więcej, niż to, że to przez nią tak bardzo cierpiałem.
- P: Jak długo z nią mieszkaliście?
- O: Odkąd miałem 4-5 lat do mojego wyjazdu w 2016 roku.
- P: Po tych wszystkich latach, które spędziłeś razem z nią, potrafisz powiedzieć mi tylko tyle?
- O: Była bardzo silna i nie chcę mówić nic więcej o osobie, która sprawiła mi tyle bólu [...].”

W powyższym wywiadzie pojawia się wiele problematycznych aspektów świadczących o niestosowaniu sposobu porozumiewania się, który jest dostosowany do potrzeb dziecka:

- > bardzo długi czas trwania: w sumie ponad 11 godzin, prawie osiem w pierwszym dniu, z tylko jedną przerwą,
- > **uporczywe zadawanie przez osobę przeprowadzającą rozmowę tych samych pytań** (np. o obywatelstwo), nawet wtedy, gdy chłopiec stwierdza, że nie zna na nie odpowiedzi,
- > skupienie uwagi osoby przeprowadzającej rozmowę na pewnych konkretnych tematach, **bez wyjaśnienia dziecku, dlaczego są one istotne**,
- > nacisk na szczegóły, które budzą niepokój chłopca,
- > nieokazanie empatii chłopcu w trakcie rozmowy o najbardziej bolesnych elementach jego historii (złe traktowanie, śmierć siostry itp.),
- > **zlekceważenie emocji i reakcji dziecka podczas rozmowy**,
- > często zbyt długie i skomplikowane pytania,

- > brak wykazania zainteresowania udziałem i wkładem chłopca,
- > zlekceważenie faktu, że wiele zdarzeń miało miejsce w czasie, w którym chłopiec był jeszcze małym dzieckiem,
- > brak uwzględnienia wpływu traumy i złego traktowania na pamięć chłopca i jego zdolność do przedstawienia szczegółowej relacji,
- > posługiwanie się zbyt formalistycznym i biurokratycznym językiem, postrzeganym przez dziecko jako agresywny i poniżający.

3.7. Czynniki tworzące środowisko dostosowane do potrzeb dzieci

Bardzo ważne jest, aby komunikacja odbywała się w środowisku, w którym dziecko może czuć się swobodnie i bezpiecznie.¹⁶

Jeżeli dziecko bez opieki tego zażąda, należy dopuścić obecność ustanowionego dla dziecka opiekuna zastępczego i krewnych dziecka. Jeżeli dziecku nikt nie towarzyszy, **przed rozpoczęciem rozmowy powinno zostać poinformowane o przysługującym mu prawie do obecności opiekuna zastępczego, rodzica bądź krewnego**. Należy uszanować decyzję dziecka podjętą w tej kwestii.

Przed rozpoczęciem procesu komunikacji, należy przekazać dziecku podstawowe **informacje objaśniające procedurę**. Może to nastąpić w formie udostępnienia materiałów pisemnych, na przykład ulotki. Należy jednak zwrócić uwagę na okoliczności danej sprawy: **jeżeli dziecko nie umie czytać, pisemna broszura nie wystarczy** i należy ją przeczytać dziecku lub przekazać jej treść w zrozumiałym dla niego formacie. Informacjom mogą również towarzyszyć pomoce graficzne i obrazy.

W odniesieniu do **dzieci z niepełnosprawnościami** prawo do uzyskania „dostosowań proceduralnych i dostosowań odpowiednich do ich wieku” jest również wyraźnie przewidziane w art. 13 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych jako aspekt prawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Dzieciom z niepełnosprawnościami należy zapewnić takie ułatwienia, jak możliwość fizycznego dostępu do budynków, wsparcie dla dzieci z niepełnosprawnością psychospołeczną, pomoc w komunikacji i czytaniu dokumentów lub inne dostosowania proceduralne.¹⁷

Przed rozpoczęciem postępowania lub rozmowy dziecko **powinno mieć możliwość zadania pytań**.

Otoczenie fizyczne

- > Pomieszczenie jest dobrze wentylowane i wygodne.
- > W pomieszczeniu znajdują się kolorowe rysunki i plakaty.
- > Siedzenia są odpowiedniej wielkości.
- > Dziecko może usiąść z wybraną przez siebie osobą.
- > Otoczenie jest bezpieczne.
- > Pomieszczenie umożliwia zachowanie prywatności.
- > W rozmowie uczestniczy jak najmniejsza liczba osób.
- > Zapewnione są jedzenie i napoje.

Wsparcie i zaangażowanie

- > Jeżeli dziecku towarzyszą rodzice, zapytaj go, czy chce, aby towarzyszyli mu podczas rozmowy.
- > Jeżeli dziecko pozostaje bez opieki rodziców lub krewnych, zapytaj go, czy chce, aby podczas rozmowy towarzyszył mu opiekun zastępczy.
- > Zwróć uwagę, czy dziecko może skorzystać z pomocy wspierającej je osoby dorosłej w sytuacji, w której o to poprosi i wyrazi zgodę na obecność takiej osoby.
- > Strój osób dorosłych powinien być nieformalny, ale schludny.

Logistyka

- > Dziecko otrzymuje informację o spotkaniu i miejscu, w którym się odbędzie.
- > Dziecko ma zapewniony transport na spotkanie.
- > Spotkanie odbywa się o odpowiedniej porze, najlepiej poza godzinami zajęć szkolnych.
- > Podczas spotkania zapewniony jest odpowiedni czas na przerwy.
- > Czas oczekiwania na spotkanie jest jak najkrótszy.
- > Kontakt dziecka z nieprzychylnie do niego nastawionymi osobami jest ściśle ograniczony lub niemożliwy.¹⁸

¹⁶ W tej kwestii, zob. również: US Department of Justice, Office of the Chief Immigration Judge, "Interim Operating Policies and Procedures Memorandum 04-07: Guidelines for Immigration Court Cases Involving Unaccompanied Alien Children" (Memorandum 04-07 o tymczasowych zasadach i procedurach operacyjnych: wytyczne w zakresie spraw rozpoznawanych przez sąd imigracyjny dotyczących dzieci cudzoziemskich bez opieki), 2004 w: American Bar Association (ABA) Center for Continuing Legal Education (CLE), Child Clients are Different: Best Practices for Representing Unaccompanied Minors (Odmienność klientów dziecięcych: najlepsze praktyki w zakresie reprezentowania małoletnich bez opieki) (data dostępu: 16 lipca 2012) (<http://tinyurl.com/9x4mo86>).

¹⁷ [Komentarz ogólny KPD nr 24](#) dotyczący praw dziecka w systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach nieletnich, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), pkt 40.

3.8. Zachowanie poufności

Podczas komunikacji z dzieckiem należy mu wytłumaczyć, w jaki sposób zostaną wykorzystane informacje przekazywane przez dziecko władzom. Co do zasady, należy zachować poufność wszystkich uzyskanych informacji. Zasada zachowania poufności ma kluczowe znaczenie dla zagwarantowania rozwoju opartych na zaufaniu relacji z dzieckiem.

Dostęp dzieci do wymiaru sprawiedliwości, raport Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka, UN DOC A/HRC/25/35, 16 grudnia 2013 [...]

49. Wysłuchanie dziecka jest trudnym, a niekiedy nawet traumatycznym procesem, zwłaszcza w przypadku dzieci będących ofiarami przestępstw seksualnych. W związku z tym art. 12 Konwencji o prawach dziecka zobowiązuje państwa do stworzenia bezpiecznego, odpowiedniego dla dzieci otoczenia, w którym dziecko czuje się szanowane, a także zapewnienia warunków uwzględniających indywidualną sytuację dziecka. **W trakcie postępowania należy chronić prywatność dzieci i poufność przekazywanych przez nie informacji oraz zagwarantować im bezpieczeństwo.**

- > Informacje uzyskane w trakcie wywiadów z dziećmi nie będą udostępniane innym osobom poza postępowaniem. Dobrą praktyką, pozwalającą dziecku poczuć się swobodnie i pewnie, może być zwrócenie się do wszystkich osób zaangażowanych w proces komunikacji o zobowiązanie się wobec dziecka do zachowania poufności uzyskanych informacji.
- > Otoczenie powinno zapewniać niezbędną prywatność, w szczególności wówczas, gdy komunikacja odbywa się w środowisku instytucjonalnym.
- > Treść decyzji i postanowień dotyczących dziecka powinna być komunikowana bezpośrednio dziecku, a także opiekunowi zastępczemu dziecka (w przypadku dzieci bez opieki) i rodzicom bądź krewnym dziecka. Głównym odbiorcą informacji na temat dziecka nie powinni być pracownicy ośrodków dla cudzoziemców (w tym ośrodków zamkniętych).

3.9. Szczegółowe wskazówki dla prawników i sędziów w zakresie informacji dotyczących dzieci i komunikacji z dziećmi będącymi migrantami uczestniczącymi w początkowych etapach postępowania sądowego i administracyjnego

- >> Należy przygotować dzieci do wysłuchania, przekazując im łatwo dostępne informacje na temat:
 - o ich roli podczas rozprawy, w tym przysługujących im na każdym etapie postępowania praw, wsparcia, które mogą uzyskać, sposobu uczestniczenia w postępowaniu oraz tego, w jaki sposób będą uwzględniane ich poglądy;
 - o ustaleń praktycznych, takich jak termin rozprawy, miejsce i czas jej trwania, a także informacji o osobach, które będą obecne w jej trakcie, ochronie zapewnianej dziecku oraz czasie i sposobie podejmowania decyzji.
- >> Należy zapewnić możliwość skutecznego wysłuchania dziecka na rozprawie poprzez zastosowanie właściwie realizowanych praw podmiotowych oraz stworzenie dostosowanych do potrzeb dzieci, bezpiecznych i dostępnych sądów.
- >> Należy ocenić zdolność dziecka do wyrażenia opinii na temat poruszanych kwestii. W przypadku stwierdzenia istnienia takiej zdolności, trzeba ustalić, jak dużą wagę należy przypisać tym opiniom. Powinno istnieć domniemanie na rzecz istnienia u dziecka zdolności do wyrażania opinii.
- >> Należy przekazywać dziecku informacje zwrotne dzięki czemu będzie dokładnie wiedziało, jakie decyzje zostały podjęte i dlaczego.
- >> Należy udostępnić dziecku mechanizmy odwoławcze lub służące dochodzeniu jego praw w sytuacji, w której jego prawo do bycia wysłuchanym nie zostało prawidłowo zrealizowane.¹⁹

Możliwość zapoznania z salą sądową

Sala sądowa jest dla dzieci zazwyczaj miejscem nieznanym. Wielu ekspertów w dziedzinie prawa rodzinnego i postępowań w sprawach nieletnich zaleca, aby przed zaplanowaną rozprawą dzieci miały możliwość odwiedzenia pustej sali sądowej. W takim zakresie, w jakim pozwalają na to zasoby, osoby administrujące **sądami powinny przychylnie rozpatrywać prośby pełnomocników lub opiekunów zastępczych pozabawionych opieki dzieci będących migrantami o umożliwienie wizyty w sądzie przed pierwszą rozprawą.** Ponadto administratorzy sądowi powinni w życzliwy sposób podchodzić do kwestii zapo-

¹⁸ Angela O'Connell, Child Law Clinic (Klinika praw dziecka), School of Law, University College Cork, Irlandia, projekt szkoleniowy FAIR w Bułgarii, 21-22 stycznia 2017. Emma Hurley (doktorantka) School of Applied Psychology, University College Cork, Irlandia (Psychologia rozwojowa - materiały rozwojowe dla nastolatków).

¹⁹ UNICEF, Save the children, Every child's right to be heard, A resource guide on the UN Committee on the Rights of the child General Comment No. 12, 2011, p. 62. https://www.unicef.org/french/adolescence/files/Every_Childs_Right_to_be_Heard.pdf

²⁰ Tamże.

znawania pozbawionych opieki dzieci będących migrantami z działalnością sądów.²⁰

Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom (Przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 17 listopada 2010 r. na 1098. posiedzeniu delegatów ministrów)

D. Sprawowanie dostosowanego do potrzeb dziecka wymiaru sprawiedliwości w postępowaniu sądowym

(...) 4. Unikanie nieuzasadnionych opóźnień

50. We wszystkich postępowaniach z udziałem dzieci należy stosować zasadę pilności działania, aby zapewnić szybką reakcję i chronić nadrzędny interes dziecka przy jednoczesnym poszanowaniu praworządności.
51. W sprawach z zakresu prawa rodzinnego (na przykład dotyczących takich kwestii jak pochodzenie dziecka, piecza nad dzieckiem czy uprowadzenie przez rodzica), sądy powinny zachować szczególną staranność unikając w ten sposób ryzyka negatywnego wpływu na stosunki rodzinne dziecka.
52. W razie potrzeby organy sądowe powinny rozważyć możliwość podejmowania rozstrzygnięć tymczasowych lub wydawania orzeczeń w trybie prejudycjalnym, których wykonywanie będzie monitorowane przez pewien okres czasu w celu ich późniejszej kontroli.
53. Zgodnie z prawem organy sądowe powinny mieć możliwość podejmowania rozstrzygnięć podlegających natychmiastowemu wykonaniu w przypadkach, w których wymaga tego nadrzędny interes dziecka.

5. Organizacja postępowania, otoczenie i język dostosowane do potrzeb dzieci

54. We wszystkich postępowaniach dzieci powinny być traktowane w sposób uwzględniający ich wiek, szczególne potrzeby, stopień dojrzałości i zdolność pojmowania oraz z uwzględnieniem ewentualnych trudności związanych z komunikacją. Sprawy toczące się z udziałem dzieci należy rozpatrywać w warunkach wolnych od strachu i uwzględniających potrzeby dzieci.
55. Przed rozpoczęciem postępowania należy zapoznać dzieci z rozkładem pomieszczeń sądu lub innych obiektów oraz wyjaśnić im, jakie funkcje pełnią uczestniczące w postępowaniu osoby, a także ujawnić ich tożsamość.
56. Należy stosować język dostosowany do wieku i zdolności pojmowania dziecka.
57. Gdy dzieci są wysłuchiwane lub przesłuchiwane w postępowaniu sądowym i pozasądowym oraz w ramach innych czynności, sędziowie i inni specjaliści powinni traktować je z szacunkiem i wrażliwością.
58. Należy zawsze zezwolić na to, by dziecku towarzyszył rodzic lub, w stosownych przypadkach, wybrana przez nie osoba dorosła, o ile nie podjęto uzasadnionej decyzji o wykluczeniu takiej osoby.
59. Metody przeprowadzania rozmów, takie jak wykonywanie nagrań wideo lub nagrań dźwiękowych lub wysłuchania przedprocesowe z wyłączeniem jawności, powinny być stosowane i uznawane za dopuszczalne dowody.
60. Dzieci powinny być chronione, w miarę możliwości, przed obrazami lub informacjami, które mogłyby mieć niekorzystny wpływ na ich dobro. Podejmując decyzję o ujawnieniu dziecku potencjalnie szkodliwych obrazów lub informacji, sędzia powinien zasięgnąć porady innych specjalistów, takich jak psychologowie i pracownicy socjalni.
61. Posiedzenia sądowe z udziałem dzieci powinny być dostosowane do tempa z jakim dziecko przyswaja informacje i jego zdolności do skoncentrowania uwagi: należy zaplanować regularne przerwy, a rozprawy nie powinny trwać zbyt długo. Aby umożliwić dzieciom uczestniczenie w postępowaniu w pełnym zakresie ich zdolności poznawczych oraz wspierać ich stabilność emocjonalną, należy ograniczyć do minimum zakłócenia i czynniki rozprasające uwagę dzieci podczas posiedzeń sądu.
62. W miarę potrzeb i możliwości pomieszczenia przeznaczone do rozmów z dzieckiem oraz poczekalnie powinny być urządzone w sposób dostosowany do potrzeb dzieci.
63. Dla dzieci, które popadły w konflikt z prawem należy – w miarę możliwości – ustanowić wyspecjalizowane sądy (albo izby lub wydziały sądowe), szczególne procedury i instytucje prawne. Może to obejmować utworzenie wyspecjalizowanych jednostek w strukturach policji,

systemu wymiaru sprawiedliwości i prokuratury

6. Dowody / wypowiedzi dzieci

64. Rozmowy z dziećmi oraz czynności prowadzące do uzyskania ich oświadczeń powinny, w miarę możliwości, być przeprowadzane przez przeszkolonych specjalistów. Należy dołożyć wszelkich starań, aby dowody z wypowiedzi dzieci pozyskiwane były w najbardziej sprzyjających i odpowiednich warunkach, z uwzględnieniem wieku dziecka, stopnia jego dojrzałości i zdolności pojmowania oraz ewentualnych trudności w komunikowaniu się.
65. Należy wspierać pozyskiwanie oświadczeń dzieci będących ofiarami lub świadkami w formie nagrań audiowizualnych, przy jednoczesnym poszanowaniu prawa innych stron do kwestionowania treści takich oświadczeń.
66. Jeżeli konieczne jest przeprowadzenie więcej niż jednej rozmowy z dzieckiem, najlepiej, aby wszystkie te rozmowy były przeprowadzane przez tę samą osobę, w celu zapewnienia spójnego podejścia uwzględniającego nadrzędny interes dziecka.
67. Należy ograniczyć liczbę rozmów z dzieckiem do niezbędnego minimum, a ich długość powinna być dostosowana do wieku i zdolności dziecka do koncentrowania uwagi.
68. Należy w miarę możliwości unikać sytuacji, w której dochodzi do bezpośredniego kontaktu lub konfrontacji dziecka, które jest ofiarą bądź świadkiem przestępstwa, z domniemanymi sprawcami oraz interakcji pomiędzy nimi, chyba że będące ofiarą dziecko tego zażąda.
69. W sprawach karnych dzieci powinny mieć możliwość wypowiadania się pod nieobecność domniemanego sprawcy.
70. Istnienie mniej rygorystycznych reguł dowodowych, takich jak brak wymogu złożenia przysięgi lub innych podobnych oświadczeń, czy też innych środków procesowych dostosowanych do potrzeb dzieci, nie powinno samo w sobie umniejszać wartości dowodów (w tym dowodów z wypowiedzi) uzyskiwanych od dziecka.
71. Należy opracować i wdrożyć procedury przeprowadzania rozmów z dziećmi, które będą uwzględniać różne etapy rozwoju dziecka, co pozwoli na wzmocnienie wiarygodności dowodów uzyskiwanych podczas rozmów z dziećmi. Procedury takie powinny nakazywać unikanie zadawania pytań naprowadzających, zwiększając tym samym wiarygodność uzyskanych dowodów.
72. Mając na względzie nadrzędny interes i dobro dzieci, sędzia powinien mieć możliwość zezwolenia dziecku na odmowę udzielenia odpowiedzi na pytania.
73. Wypowiedzi dziecka i dowody dostarczone przez dziecko nigdy nie powinny być uznawane za nieważne lub niewiarygodne wyłącznie z uwagi na wiek dziecka.
74. Należy zbadać możliwość przeprowadzania rozmów z dziećmi będącymi ofiarami i świadkami przestępstw w specjalnie zaprojektowanych ośrodkach dostosowanych do potrzeb dzieci oraz w przyjaznym dzieciom otoczeniu.

E. Wymiar sprawiedliwości dostosowany do potrzeb dzieci na etapie poprocesowym

75. Prawnik, kurator procesowy lub przedstawiciel prawny dziecka powinien poinformować dziecko o wydanym postanowieniu lub orzeczeniu i wyjaśnić je w języku dostosowanym do zdolności pojmowania dziecka oraz przekazać niezbędne informacje na temat dostępnych środków, takich jak odwołanie lub niezależne mechanizmy skargowe.
76. Organy krajowe powinny podjąć wszelkie niezbędne kroki w celu ułatwienia bezzwłocznego wykonywania orzeczeń sądów dotyczących i wpływających na dzieci.
77. Jeżeli orzeczenie nie zostało wykonane, dzieci powinny zostać poinformowane, w miarę możliwości za pośrednictwem swojego prawnika, kuratora procesowego lub przedstawiciela prawnego, o dostępnych środkach ochrony prawnej w ramach mechanizmów pozasądowych lub procedur dostępu do wymiaru sprawiedliwości.
78. Wyroki w sprawach rodzinnych, w które zaangażowane są dzieci powinny być wykonywane z użyciem środków przymusu jedynie w ostateczności.
79. Po wydaniu wyroku w postępowaniu wysoce konfliktogennym, należy zapewnić (najlepiej nie-

odpłatnie) dziecku i jego rodzinie poradnictwo i wsparcie ze strony wyspecjalizowanych służb.

80. Ofiarom zaniedbań, przemocy, wykorzystywania lub innych przestępstw należy zapewnić (najlepiej nieodpłatnie) szczególne świadczenia zdrowotne oraz odpowiednie programy lub środki interwencji społecznej i terapeutycznej. Dzieci i ich opiekunowie powinni być niezwłocznie i odpowiednio informowani o dostępności takich usług.
81. Adwokat, opiekun lub przedstawiciel prawny dziecka powinien być upoważniony do podjęcia wszelkich niezbędnych kroków w celu dochodzenia odszkodowania dla dziecka będącego ofiarą przestępstwa w trakcie postępowania karnego lub po jego zakończeniu. W stosownych przypadkach związane z tym koszty mogłyby być pokrywane przez państwo, a następnie egzekwowane od sprawcy.
82. Środki i sankcje stosowane wobec dzieci, które popadły w konflikt z prawem, powinny być zawsze konstruktywną i zindywidualizowaną reakcją na popełniony czyn, a także uwzględniać zasadę proporcjonalności, wiek dziecka, jego fizyczny i psychiczny dobrostan i stopień rozwoju fizycznego i psychicznego, a także okoliczności sprawy. Należy zagwarantować prawo do edukacji, szkolenia zawodowego, zatrudnienia, resocjalizacji i reintegracji.
83. W celu wspierania reintegracji społecznej dzieci informacja o środkach karnych orzeczonych w stosunku do dzieci nie powinna być ujawniana poza systemem wymiaru sprawiedliwości po osiągnięciu przez nie pełnoletności, w zgodzie z prawem krajowym. Wyjątki od zasady nieujawniania takich informacji mogą być dozwolone w przypadku poważnych przestępstw, między innymi ze względów bezpieczeństwa publicznego lub w celu uniemożliwienia podejmowania pracy z dziećmi.

Commission Members

April 2022 (for an updated list, please visit www.icj.org/commission)

President:

Prof. Robert Goldman, United States

Vice-Presidents:

Prof. Carlos Ayala, Venezuela

Justice Radmila Dragicevic-Dicic, Serbia

Executive Committee:

Sir Nicolas Bratza, United Kingdom

(Chair) Dame Silvia Cartwright, New Zealand

Justice Martine Comte, France

Ms. Nahla Haidar El Addal, Lebanon

Mr. Shawan Jabarin, Palestine

Justice Sanji Monageng, Botswana

Ms. Mikiko Otani, Japan

Mr. Belisário dos Santos Júnior, Brazil

Prof. Marco Sassòli, Italy/Switzerland

Ms. Ambiga Sreenevasan, Malaysia

Other Commission Members:

Professor Kyong-Wahn Ahn, Republic of Korea

Justice Chinara Aidarbekova, Kyrgyzstan

Justice Adolfo Azcuna, Philippines

Ms Hadeel Abdel Aziz, Jordan

Mr Reed Brody, United States

Justice Azhar Cachalia, South Africa

Prof. Miguel Carbonell, Mexico

Justice Moses Chingengo, Zimbabwe

Prof. Sarah Cleveland, United States

Justice Martine Comte, France

Mr Marzen Darwish, Syria

Mr Gamal Eid, Egypt

Mr Roberto Garretón, Chile

Ms Nahla Haidar El Addal, Lebanon

Prof. Michelo Hansungule, Zambia

Ms Gulnora Ishankanova, Uzbekistan

Ms Imrana Jalal, Fiji

Justice Kalthoum Kennou, Tunisia

Ms Jamesina Essie L. King, Sierra Leone

Prof. César Landa, Peru

Justice Ketil Lund, Norway

Justice Qinisile Mabuza, Swaziland

Justice José Antonio Martín Pallín, Spain

Prof. Juan Méndez, Argentina

Justice Charles Mkandawire, Malawi

Justice Yvonne Mokgoro, South Africa

Justice Tamara Morschakova, Russia

Justice Willy Mutunga, Kenya

Justice Egbert Myjer, Netherlands

Justice John Lawrence O'Meally, Australia

Ms Mikiko Otani, Japan

Justice Fatsah Ouguergouz, Algeria

Dr Jarna Petman, Finland

Prof. Mónica Pinto, Argentina

Prof. Victor Rodríguez Rescia, Costa Rica

Mr Alejandro Salinas Rivera, Chile

Prof. Marco Sassoli, Italy-Switzerland

Mr Michael Sfard, Israel

Justice Ajit Prakash Shah, India

Justice Kalyan Shrestha, Nepal

Ms Ambiga Sreenevasan, Malaysia

Justice Marwan Tashani, Libya

Mr Wilder Tayler, Uruguay

Justice Philippe Texier, France

Justice Lillian Tibatemwa-Ekirikubinza, Uganda

Justice Stefan Trechsel, Switzerland

Prof. Rodrigo Uprimny Yepes, Colombia

International
Commission
of Jurists

Rue des Buis 3
P.O. Box 1270
1211 Geneva 1
Switzerland

t + 41 22 979 38 00
f +41 22 979 38 01
www.icj.org